

The impact of the principles of the right to solidarity on the commitment and cooperation of states in combating COVID-19

Amir Ali Monfared¹, Mahdi Sheykh Movahed^{2*}, Rouhollah Rahimi³

1. Department of Public Law, Shi.C., Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

2. Department of Public Law, Shi.C., Islamic Azad University, Shiraz, Iran

3. Department of Public Law, Shi.C., Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 60-75

Article history:

Received: 18 Oct 2025

Edition: 1 Nov 2025

Accepted: 21 Dec 2025

Published online: 28 Mar 2026

Keywords:

COVID-19, solidarity rights, cooperation between governments, non-governmental organizations, global response, right to health.

Corresponding Author:

Mahdi Sheykh Movahed

Address:

Iran, Shiraz, Islamic Azad University, Shi.C., Department of Public Law.

Orchid Code:

0009-0002-4809-9970

Email:

Ma.sheykh@iau.ac.ir

ABSTRACT

Background and Aim: The COVID-19 pandemic showed that global health crises cannot be managed by national measures alone and require cross-border cooperation and adherence to the principles of the right to solidarity. The aim of this study is to examine the impact of the principles of the right to solidarity on the commitment and cooperation of states, the role of non-governmental organizations, and collective participation in combating global health threats, including COVID-19.

Materials and Methods: In this study, the analytical-descriptive method and library tools were used.

Ethical Considerations: The process of writing this article was carried out with consideration of ethical principles in referencing and citing sources.

Findings: The principles of the right to solidarity require states to provide health resources and services in a coordinated manner without discrimination and with transparency. Non-governmental organizations played a complementary role to states by providing education, supporting vulnerable groups, and distributing resources. Equal access to vaccines, international cooperation, and civil society participation were key components of success in managing global health crises.

Conclusion: Implementation of the principles of solidarity rights, international cooperation, and active participation of non-governmental organizations are the main foundations of success in dealing with global health crises. The combination of these factors makes it possible to reduce the cross-border effects of the crisis, ensure equity in access to health services, and enhance community resilience, and provides a scientific and practical model for future crises.

Cite this article as:

Monfared A.A.; Sheykh Movahed M; Rahimi R. The impact of the principles of the right to solidarity on the commitment and cooperation of states in combating COVID-19. 2026.

دوره سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

تأثیر اصول حقوق همبستگی بر تعهد و همکاری دولت‌ها در جهت مقابله با کووید ۱۹

امیرعلی منفرد^۱، مهدی شیخ موحد^{۲*}، روح اله رحیمی^۳

۱. گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.
۲. گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.
۳. گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: پاندمی کووید-۱۹ نشان داد که بحران‌های سلامت جهانی تنها با اقدامات ملی قابل مدیریت نیستند و نیازمند همکاری فرامرزی و رعایت اصول حقوق همبستگی است. هدف این تحقیق بررسی تأثیر اصول حقوق همبستگی بر تعهد و همکاری دولت‌ها، نقش سازمان‌های غیردولتی و مشارکت جمعی در مقابله با تهدیدهای سلامت جهانی از جمله کووید-۱۹ است.

مواد و روش‌ها: در این تحقیق، از روش تحلیلی-توصیفی و ابزار کتابخانه‌ای استفاده شده است.

ملاحظات اخلاقی: فرایند نگارش مقاله حاضر با ملاحظه اصول اخلاقی در ارجاع‌دهی و استناد به منابع انجام شده است.

یافته‌ها: اصول حقوق همبستگی دولت‌ها را ملزم می‌سازد تا بدون تبعیض و با شفافیت، منابع و خدمات بهداشتی را به‌طور هماهنگ ارائه کنند. سازمان‌های غیردولتی با ارائه آموزش، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و توزیع منابع، نقش مکمل دولت‌ها را ایفا کردند. دسترسی برابر به واکسن، همکاری بین‌المللی و مشارکت جامعه مدنی از مؤلفه‌های کلیدی موفقیت در مدیریت بحران‌های سلامت جهانی بودند.

نتیجه: اجرای اصول حقوق همبستگی، همکاری بین‌المللی و مشارکت فعال سازمان‌های مردم‌نهاد پایه‌های اصلی موفقیت در مقابله با بحران‌های سلامت جهانی هستند. ترکیب این عوامل امکان کاهش اثرات فرامرزی بحران، تضمین عدالت در دسترسی به خدمات سلامت و ارتقای تاب‌آوری جامعه را فراهم می‌کند و الگوی علمی و عملی برای بحران‌های آینده ارائه می‌دهد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۶۰-۷۵

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۶

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۸/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۸

واژگان کلیدی:

کووید-۱۹، حقوق همبستگی، همکاری دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی، پاسخ جهانی، حق بر سلامت.

نویسنده مسئول:

مهدی شیخ موحد

آدرس پستی:

ایران، شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز، گروه حقوق عمومی.

کد ارکید:

0009-0002-4809-9970

پست الکترونیک:

Ma.sheykhh@iau.ac.ir

۱. مقدمه

توزیع منصفانه واکسن و دارو، توسعه زیرساخت‌های بهداشتی، آموزش عمومی و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر است. تجربه کووید-۱۹ نشان داد که فقدان هماهنگی و همبستگی می‌تواند پیامدهای فرامرزی بیماری را تشدید کند و سلامت جهانی را تهدید نماید. با توجه به اهمیت این اصول، پژوهش حاضر به بررسی تأثیر اصول حقوق همبستگی بر تعهد و همکاری دولت‌ها در مواجهه با کووید-۱۹ می‌پردازد. دغدغه اصلی تحقیق این است که اصول همبستگی چگونه می‌تواند چارچوبی قانونی و عملی برای واکنش دولت‌ها فراهم کند و تا چه اندازه در کاهش نابرابری‌های دسترسی به خدمات سلامت مؤثر است. این سؤال پژوهشی مسیر مطالعه را روشن می‌سازد و هدف آن تحلیل رابطه میان حقوق همبستگی و پاسخ هماهنگ دولت‌ها در شرایط بحران‌های بهداشتی جهانی است. پرسش پژوهش این است: مصادیق همکاری دولت‌ها برای مقابله با ویروس کووید-۱۹ از منظر حقوق همبستگی شامل چه مواردی است؟ فرضیه بدین صورت است: مشارکت نهادهای غیردولتی، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و توزیع منابع دارویی، آموزش بیماران، کمک‌های اضطراری اعم از مالی یا پزشکی از جمله مصادیق همکاری دولت‌ها برای مقابله با کووید-۱۹ است.

ضرورت انجام پژوهش حاضر از آن جهت است که پاندمی‌ها به‌ویژه در قرن بیست‌ویکم، با سرعت گسترش یافته و پیامدهای فرامرزی گسترده‌ای دارند، و بدون توجه به اصول همبستگی، اقدامات دولت‌ها محدود و ناکارآمد خواهد بود. این تحقیق

پاندمی کووید-۱۹ از بزرگ‌ترین بحران‌های سلامت جهانی در قرن بیست‌ویکم بود که نه تنها جان میلیون‌ها نفر را تهدید کرد، بلکه ساختارهای بهداشتی، اقتصادی و اجتماعی کشورها را به چالش کشید. ماهیت فرامرزی این بیماری نشان داد که هیچ کشوری به‌تنهایی قادر به مدیریت چنین تهدیدی نیست و موفقیت در مهار آن نیازمند هماهنگی و همکاری بین‌المللی است. بحران کووید-۱۹ محدودیت‌های ملی و ضعف در آماده‌سازی زیرساخت‌های بهداشتی را آشکار کرد و ضرورت بازنگری در نحوه واکنش دولت‌ها و جامعه بین‌المللی به بحران‌های فرامرزی را برجسته ساخت. در این زمینه، اصول حقوق همبستگی به‌عنوان چارچوبی حقوقی و اخلاقی برای هماهنگی میان دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی اهمیت ویژه‌ای دارد. حقوق همبستگی بر مسئولیت متقابل دولت‌ها، همکاری فرامرزی، دسترسی عادلانه به منابع درمانی و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر تأکید می‌کند. این اصول دولت‌ها را ملزم می‌سازند که اقدامات پیشگیرانه، اطلاع‌رسانی شفاف و ارائه خدمات درمانی و حمایتی را با رعایت عدالت و بدون تبعیض انجام دهند، تا سلامت جمعی و امنیت جهانی حفظ شود.

نقش دولت‌ها در این چارچوب بسیار حیاتی است. دولت‌ها موظف‌اند علاوه بر مدیریت داخلی بحران، به مسئولیت‌های بین‌المللی خود عمل کرده و با همکاری با سایر کشورها، سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای غیردولتی، اقداماتی هماهنگ و مؤثر برای مقابله با پاندمی‌ها انجام دهند. این اقدامات شامل

تجربه کرونا نشان داد که اقدامات محدود ملی بدون هماهنگی جهانی نمی‌تواند از انتشار بیماری جلوگیری کند و اثرات فرامرزی بحران را کنترل نماید. همچنین، سازمان‌های غیردولتی نقش حیاتی در تقویت همبستگی جهانی و ارتقای اثربخشی پاسخ‌ها ایفا کردند؛ این نهادها با ارائه آموزش‌های بهداشتی، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر، توزیع منابع و اطلاع‌رسانی دقیق، عملکرد دولت‌ها را تکمیل کرده و تاب‌آوری جامعه را افزایش دادند. همکاری عادلانه جهانی، دسترسی برابر به واکسن و دارو و پشتیبانی از کشورهای کم‌درآمد، از دیگر یافته‌های کلیدی تحقیق است که نشان می‌دهد واکنش نامنسجم و ملی‌محور پیامدهای انسانی و اقتصادی گسترده ایجاد می‌کند. در مجموع، ترکیب اقدامات دولت‌ها، مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و همکاری بین‌المللی، پایه‌های اصلی موفقیت در مدیریت بحران‌های سلامت جهانی و تحقق حق بر سلامت را شکل می‌دهد و الگویی علمی و عملی برای بحران‌های آینده ارائه می‌کند.

۵. بحث

۵-۱. اصول حقوق همبستگی

حقوق همبستگی به مجموعه‌ای از حقوق گفته می‌شود که هدف آنها ایجاد یا تقویت پیوند و انسجام میان افراد بشر و جوامع بین‌المللی است. حق توسعه، حق صلح و حق برخورداری از محیط زیست سالم از مهم‌ترین نمونه‌های این دسته حقوق محسوب می‌شوند. طرفداران حقوق همبستگی، نظام حقوق بشری موجود در منشور بین‌المللی حقوق بشر که شامل نسل اول و دوم حقوق بشر

می‌تواند به سیاستگذاران و نهادهای بین‌المللی کمک کند تا در مواجهه با بحران‌های آتی، چارچوبی مؤثر برای همکاری جهانی و تحقق حق بر سلامت ایجاد کنند و نابرابری‌های جهانی در دسترسی به خدمات درمانی کاهش یابد. به این ترتیب، مطالعه حاضر با تمرکز بر کووید-۱۹، همبستگی حقوقی و تعهد عملی دولت‌ها، ضمن شناسایی چالش‌ها و محدودیت‌های موجود، اهمیت همکاری جهانی و اجرای حقوق بشر در حوزه سلامت را روشن می‌سازد و به تقویت ظرفیت‌های قانونی و عملی کشورها برای مدیریت بحران‌های آینده کمک می‌کند.

۲. مواد و روش‌ها

مقاله حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای انجام شده است. داده‌های مرتبط با بحث حاضر به شیوه اسنادی و کتابخانه‌ای بوده که در نهایت با روش استنباطی تحلیل شده‌اند.

۳. ملاحظات اخلاقی

در مراحل مختلف نگارش مقاله حاضر، اصول اخلاقی مورد توجه قرار گرفته است.

۴. یافته‌ها

پاندمی کووید-۱۹ اهمیت اصول حقوق همبستگی را در تضمین سلامت جهانی و تعهد دولت‌ها به همکاری فرامرزی به‌وضوح آشکار کرد. این اصول دولت‌ها را ملزم می‌سازند که بدون تبعیض، با شفافیت و با رعایت عدالت، منابع، اطلاعات و خدمات بهداشتی را به‌طور هماهنگ با دیگر کشورها در اختیار جامعه بین‌المللی قرار دهند.

همبستگی نشانه آمادگی برای همکاری، ایجاد منافع مشترک و ارتقای ارزش‌های عمومی و مشترک است. (میرمحمدی و صادقی، ۱۳۹۴، ۱۱۵) همبستگی در نهایت موجب شکل‌گیری نوعی نظام هم‌افزا می‌شود که تحقق عدالت و منافع عمومی را بهتر ممکن می‌سازد.

در نزد نسل سوم حقوق بشر، نهادها بر مبنای ضرورت همکاری تأسیس شده‌اند و فعالیت آنها غالباً در جهت تقویت همبستگی میان کشورهاست. برای نمونه، صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی، اتحادیه بین‌المللی ارتباطات دور، و سازمان جهانی بهداشت اقداماتی را برای حمایت از توسعه در کشورهای در حال توسعه انجام داده‌اند. برخی مفسران حقوقی این فعالیت‌ها را نماد همبستگی میان ملت‌ها دانسته و آن را امری ارزشمند توصیف کرده‌اند. بر این اساس، تعهد به همکاری و همبستگی در سطح بین‌المللی بیش از آنکه یک توصیه اخلاقی باشد، جنبه حقوقی پیدا می‌کند. (خواجه و دیگران، ۱۴۰۲، ۵۰-۵۲) بنابراین نسل سوم حقوق بشر که از آن با عنوان حقوق همبستگی یاد می‌شود، بر بنیاد همکاری، برادری و احساس مسئولیت مشترک میان ملت‌ها شکل گرفته است. کارل وِسک این دسته از حقوق را نوعی نگرش نوین به حیات بین‌المللی معرفی می‌کند. با این حال، روند شکل‌گیری و اجرای این حقوق در اسناد حقوقی و عرصه بین‌المللی، بیش از سایر نسل‌های حقوق بشر با سازوکارهای متعارض روبه‌رو بوده است؛ سازوکارهایی که در نهایت باعث شده این حقوق از اهداف اصلی کشورهای جهان سوم دور شود و حتی در برخی شرایط به سود قدرت‌های

است را نظام سنتی می‌دانند و معتقدند این ساختار برای تحقق اهداف گسترده و امروزی حقوق بشر کافی نیست و باید با مفاهیم جدید تکمیل شود. (انصاری، ۱۳۹۱، ۱) مفهوم حقوق همبستگی به نسل سوم حقوق بشر تعلق دارد و از منظر نقش دولت‌ها، شرایطی را برای همکاری مؤثر میان دولت‌ها فراهم می‌کند. زیرا از سطح یک مفهوم اجتماعی فراتر رفته و نقش مهمی در تقویت وابستگی متقابل کشورها در نظام بین‌المللی ایفا می‌نماید. (رزاقی و شایگان، ۱۳۹۹، ۱۴۴۷) در ماده یک اعلامیه جهانی حقوق بشر تأکید شده است که تمام انسان‌ها باید با یکدیگر با روح برادری رفتار کنند. این بیان نشان‌دهنده نوعی همبستگی فراتر از منافع فردی است و این معنا را منتقل می‌کند که افراد نباید تنها به منافع خود فکر کنند، بلکه باید منافع و نگرانی‌های دیگران را نیز مدنظر قرار دهند. در این رویکرد، برابری به معنای ایجاد توازن است، در حالی که برادری جایگاهی بالاتر دارد و بر ایثار، کنش جمعی و کمک‌های متقابل تکیه می‌کند. بنابراین، مفهوم همبستگی نه تنها دولت‌ها، بلکه همه مردم جهان را به یکدیگر پیوند می‌دهد و بر همکاری برای کاهش فقر و نیازمندی‌ها تأکید دارد. (میرعباسی و ام‌الفخر، ۱۳۹۷، ۵۰۴) در حوزه حقوق، همبستگی تنها به معنای وابستگی متقابل نیست، بلکه بیانگر هماهنگی و انسجام میان اهداف، منافع و اقدامات جمعی است. در معنای گسترده‌تر، همبستگی نوعی مشارکت در مسئولیت‌ها و منافع میان کشورهاست که از طریق همکاری بین‌المللی شکل می‌گیرد. اگرچه همکاری بین‌المللی و همبستگی ارتباط تنگاتنگی دارند، برخی حقوقدانان میان این دو تمایز قائل می‌شوند و بر این باورند که

همه افراد بدون هیچ‌گونه تبعیض تضمین کنند، اقدامات مقرر در بند ۲ ماده ۱۲ میثاق را فوراً و نیز به‌صورت تدریجی اجرا نمایند، و دسترسی گروه‌های خاص همچون کودکان، سالمندان، زندانیان، جوامع بومی، مهاجران غیرقانونی و دیگر گروه‌های آسیب‌پذیر را تضمین کنند. در سطح بین‌المللی نیز دولت‌ها مکلفاند در حوزه‌های اقتصادی، علمی و برنامه‌ای در راستای به رسمیت شناختن حق بر سلامت همکاری نمایند؛ امری که ماده ۲ میثاق با اشاره به ضرورت همکاری و مساعدت متقابل دولت‌های عضو بر آن تأکید دارد. نقش همکاری و همیاری بین‌المللی در منشور ملل متحد، اعلامیه جهانی حقوق بشر و کنوانسیون حقوق کودک نیز به‌صراحت بیان شده است، هرچند این همکاری جایگزین تعهدات ملی دولت‌ها نمی‌شود. (the right to health, obligations on states and responsibilities, general obligations, p23 در این میان، دولت‌ها بر مبنای حقوق همبستگی، وظایفی بر عهده دارند که بررسی خواهند شد.

۵-۲-۱. مسؤولیت‌پذیری و تعهد دولت‌ها به امنیت جهانی انسان‌ها

حق بر بهداشت و سلامت که در نسل دوم حقوق بشر جای می‌گیرد، به‌ویژه در دوران بحران‌های جهانی همچون همه‌گیری کووید-۱۹ اهمیت مضاعفی می‌یابد، زیرا تحقق این حق در شرایط شیوع بیماری‌های واگیر مستقیماً به توان دولت‌ها در حفاظت از جان و امنیت انسانی وابسته است. تعهدات مربوط به این حق نیز همانند دیگر حقوق بشری در سه محور احترام، حمایت و اجرا تعریف می‌شوند. این تعهدات ایجاب می‌کنند که دولت‌ها از

بزرگ تمام گردد. (میرباقری و ام‌الفخر، ۱۳۹۷، ۵۳) حقوق همبستگی که ماهیتی جمعی یا گروهی دارد، در مقابل حقوق فردمحور نسل اول و دوم قرار می‌گیرد و پاسخی به واقعیت همبستگی متقابل جهانی محسوب می‌شود.

در چارچوب این حقوق، اصولی همچون ضرورت حفظ صلح، لزوم صرف‌نظر کردن از برخی حقوق فردی به منظور صیانت از صلح و امنیت جمعی، احترام به معاهدات، مدارا و تساهل، رعایت مساوات در بهره‌مندی از مشترکات عمومی، و تضمین امنیت میانجیگران صلح جایگاه مهمی دارند. (اکبرپور و دیگران، ۱۴۰۰، ۶۰۷) نیازهایی مانند توسعه، محیط زیست سالم و صلح از جمله نیازهای مشترک و جهانی‌اند که برخی نویسندگان آن‌ها را در قالب «کالاهای عمومی جهانی» معرفی کرده‌اند. تعامل و همکاری جهانی برای مقابله با بحران‌ها و مسائل جهانی و منطقه‌ای از جمله مقابله با کووید-۱۹، مصداقی از حقوق همبستگی است که با نقش-آفرینی دولت‌ها نمود پیدا کرده است و محور مباحث پیش‌رو خواهد بود.

۵-۲. نقش دولت‌ها از منظر حقوق همبستگی و مقابله با کووید ۱۹

پایبندی به حق بر سلامتی، یکی از ارکان اساسی حقوق بشری است که در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد تأکید قرار گرفته و کمیته ناظر بر میثاق در تفسیر عمومی شماره ۱۴ آن را به دو دسته تعهدات داخلی و بین‌المللی تقسیم کرده است. در حیطه تعهدات داخلی، دولت‌ها موظفاند حق بر سلامت را برای

مستلزم حرکت مستمر، سریع و مؤثر دولت‌ها به سمت تحقق کامل این حق است.

از منظر اصول حقوق همبستگی، اهمیت این تعهدات در شرایط بحرانی مانند کووید-۱۹ بیشتر آشکار شد. همه‌گیری جهانی نشان داد که تضمین حق بر سلامتی نه تنها یک تکلیف ملی، بلکه یک مسئولیت جمعی است؛ زیرا مقابله با بیماری‌های فراملی نیازمند اشتراک‌گذاری اطلاعات، همکاری علمی، تبادل تجهیزات پزشکی، و هماهنگی در سیاست‌گذاری‌های سلامت است. اصول همبستگی بین‌المللی در چنین شرایطی ایجاب می‌کند که دولت‌ها منافع مشترک بشریت را بر ملاحظات صرفاً ملی مقدم بدانند و با درک پیوستگی سلامت جهانی، از انحصار منابع حیاتی مانند واکسن‌ها یا داروهای مؤثر خودداری نکنند. در جریان بحران کووید-۱۹، کشورهای که به تعهدات همبستگی خود پایبند بودند، با ارائه کمک‌های فنی و پزشکی، مشارکت در برنامه‌های واکسیناسیون جهانی و انتقال دانش، نقش مهمی در کاهش آثار مخرب بیماری ایفا کردند. این تجربه جهانی بار دیگر نشان داد که حق بر سلامت در عصر تهدیدهای مشترک جهانی تنها از مسیر همکاری و پیوند متقابل دولت‌ها قابل تحقق است.

۵-۲-۲. تلاش برای دفع بحران‌های فراگیر در عرصه بین‌المللی

تلاش برای رفع بحران‌های سلامتی در عرصه بین‌المللی همواره از مهم‌ترین آزمون‌های تعهد دولت‌ها نسبت به حق بر سلامت بوده است. حق بر سلامت در زمان بروز بیماری‌های واگیر شامل

مداخله در حق افراد خودداری کنند، تهدیدهای مؤثر بر سلامت عمومی را کاهش دهند و ابزارهای حمایتی لازم را در برابر آسیب‌های ناشی از اقدامات اشخاص ثالث فراهم آورند. (ضیایی بیگدلی، ۱۳۸۵، ۱۲۵) همه‌گیری کووید-۱۹ نشان داد که این تعهدات صرفاً جنبه داخلی ندارند، بلکه به‌طور بنیادین با اصل همبستگی بین‌المللی پیوند خورده‌اند؛ زیرا سلامت در یک کشور وابسته به سلامت دیگر کشورهاست و ناکامی یک دولت در مقابله با بیماری می‌تواند سلامت جامعه جهانی را تهدید کند. بدین ترتیب باید گفت که تعهدات دولت‌ها ذیل میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ترکیبی از تعهد به وسیله و تعهد به نتیجه هستند. مطابق بند ۲ ماده ۱۲ میثاق، دولت‌ها موظفاند اقدامات لازم را برای تحقق تدریجی حق بر سلامت اتخاذ کنند؛ اما در موارد خاص، این تعهد شکل تعهد به نتیجه به خود می‌گیرد، به این معنا که دولت باید به‌گونه‌ای عمل کند که نتیجه مشخص و قابل اندازه‌گیری در تحقق این حق حاصل گردد. (ماشودا، ۲۰۱۴، ۱۳) نظریه کلی شماره ۱۴ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز اگرچه درجات مختلفی از تعهدات را برای دولت‌ها تعیین کرده، اما تصریح می‌کند که کشورها می‌توانند با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی خود اقداماتی متناسب اتخاذ نمایند. (کمیته حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، ۲۰۰۰، پاراگراف ۳۰، ۳۱ و ۴۴) با این وجود، در بند ۳۱ این نظریه تأکید شده است که تحقق تدریجی حق بر سلامت به معنای رها شدن دولت‌ها از مسئولیت‌های خود نیست، بلکه

افزایش ظرفیت نظارت و مراقبت در زمینه بیماری‌های واگیردار و توسعه برنامه‌های ایمن‌سازی از جمله ابزارهایی هستند که دولت‌ها باید برای کنترل مؤثر بحران‌های بهداشتی به کار گیرند. تجربه پاندمی کووید-۱۹ نشان داد که کشورهای که پیش از بحران، ساختارهای نظارتی، درمانی و آموزشی منسجم‌تری داشتند، قادر به مدیریت مؤثرتر بیماری و کاهش پیامدهای انسانی و اقتصادی آن بودند؛ امری که بار دیگر وابستگی کشورها را به یکدیگر در حوزه سلامت جهانی آشکار ساخت.

بر اساس اصل منع اضرار به غیر، دولت‌ها مکلف‌اند بدون توجه به منشأ بحران، اقدامات لازم برای پیشگیری و مهار آن را انجام دهند. تفاوتی ندارد که منبع خطر یک دولت، یک نهاد غیردولتی یا یک پدیده طبیعی باشد؛ در هر حال مسئولیت دولت‌ها در قبال جامعه جهانی پابرجاست. هرچند این اصل بیشتر در حوزه حقوق بین‌الملل محیط زیست برجسته شده، اما محدود به آن نیست و یک اصل عمومی حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود که در تمام شاخه‌های مرتبط با تهدیدات فرامرزی - از جمله تهدیدات بهداشتی - کاربرد دارد. پاندمی کرونا نیز نمودی روشن از این واقعیت بود. گسترش بیماری از نوامبر ۲۰۱۹ نشان داد که یک تهدید بهداشتی می‌تواند به سرعت مرزها را درنوردد و تنها با همیاری، شفافیت، تبادل اطلاعات و همکاری واقعی میان دولت‌ها قابل مدیریت است. (مظاهری جلی و همکاران، ۱۴۰۳، ۳۷۲) تجربه کووید-۱۹ همچنین ثابت کرد که وفاداری دولت‌ها به اصول همبستگی بین‌المللی، مانند تقسیم عادلانه واکسن،

مجموعه اقداماتی است که تحقق این حق را امکان‌پذیر می‌کند و از این جهت، دولت‌ها موظف‌اند در شرایط بحران‌های ملی و بین‌المللی اقداماتی فوری، هدفمند و متناسب انجام دهند. در شرایط همه‌گیری‌هایی مانند کووید-۱۹، این تکالیف دولتی ابعاد جدیدی پیدا می‌کند؛ زیرا خطر منتقل شدن بیماری از مرزهای ملی و تهدید سلامت جهانی، ضرورت پایبندی به اصول همبستگی بین‌المللی را برجسته می‌سازد. بنابراین اقداماتی مانند شناسایی و پیشگیری سریع، اطلاع‌رسانی دقیق و شفاف، تأمین تجهیزات و امکانات بهداشتی و درمانی، مراقبت و درمان بیماران، و نیز حمایت‌های مالی و روانی از جامعه، از اساسی‌ترین وظایف دولت‌ها به شمار می‌رود. نحوه عمل کشورها در پیشگیری از شیوع بیماری و ارائه خدمات درمانی مؤثر، نقشی تعیین‌کننده در مدیریت دامنه انتشار ویروس داشته و تفاوت عملکردها نشان داد که تعهدات بهداشتی در جهان امروز، دیگر صرفاً تعهدات ملی نیست، بلکه بخشی از یک مسئولیت مشترک جهانی محسوب می‌شود.

اقدامات دولت‌ها بر اساس تفسیر عمومی شماره ۱۴ کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شامل اتخاذ برنامه‌های آموزشی برای ترویج رفتارهای سالم، به‌ویژه در بیماری‌هایی که از راه تماس جنسی منتقل می‌شوند (بند ۱۲، نظریه تفسیری شماره ۱۴، ۲۰۰۰)، و نیز تقویت عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت مانند ایمنی محیطی، آموزش، توسعه اقتصادی و برابری جنسیتی است. ایجاد نظام مراقبت پزشکی اضطراری برای مدیریت تصادفات، بیماری‌های همه‌گیر، تدارک کمک‌های بشردوستانه،

تحقیقات پزشکی مشارکت دارند باید به گونه‌ای حمایت شود که توسعه روش‌های درمانی و پیشگیرانه، با رعایت کرامت انسانی همراه باشد. (رستمی و همکاران، ۱۴۰۰، ۱۱) همه‌گیری کووید-۱۹ یکی از بارزترین مصادیق وضعیت‌هایی است که در چارچوب پیش‌نویس‌های حمایتی از اشخاص در زمان بلایا قرار می‌گیرد. این بیماری مسری طی نزدیک به دو سال جان میلیون‌ها نفر را تهدید کرد و به واسطه ماهیت فرامرزی خود، سطح بی‌سابقه‌ای از نیاز به همبستگی و همکاری بین‌المللی ایجاد نمود. منشأ ویروس هرچه باشد، آثار آن موجب شد مفهوم همبستگی در ادبیات سازمان ملل متحد به یک کلیدواژه تبدیل شود و نقش حقوق همبستگی در تعهد دولت‌ها به مقابله با بحران‌های جهانی بیش از پیش برجسته گردد. در همین راستا، قطعنامه مجمع عمومی درباره همه‌گیری کرونا (۲۰۱۹) ضرورت واکنشی جهانی، هماهنگ و متکی بر وحدت و همبستگی کشورها را مورد تأکید قرار داد.

شورای امنیت نیز با استناد به همین رویکرد، در قطعنامه ۲۵۳۲ (۲۰۲۰) بر همکاری ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی برای مقابله با این همه‌گیری تأکید کرد. (شورای امنیت سازمان ملل متحد، ۲۰۲۰، قطعنامه ۲۵۳۲) هرچند اقدامات مبتنی بر فصل هفتم منشور اتخاذ نشد، اما شورا استمرار بحران را تهدیدی بالقوه برای صلح و امنیت بین‌المللی دانست. دومین اقدام شورا، تصویب قطعنامه ۲۵۶۵ (۲۰۲۱) بود که با ابتکار انگلستان ارائه شد. (شورای امنیت سازمان ملل متحد، ۲۰۲۱، قطعنامه ۲۵۶۵) این سند ضمن یادآوری اثر تشدیدکنندهٔ مخاصمات مسلحانه بر گسترش بیماری، خواستار آتش‌بس و

حمایت از کشورهای کم‌درآمد، و مشارکت در سازوکارهای جهانی مقابله با بیماری، بخش جدایی‌ناپذیر اجرای حق بر سلامت است. حق بر سلامت در زمان بحران‌های جهانی همچون کووید-۱۹ صرفاً یک تعهد داخلی نیست، بلکه بازتابی از مسئولیت مشترک دولت‌ها نسبت به جامعه بین‌المللی است. دولت‌ها بر اساس میثاق‌ها، تفاسیر کمیته‌های نظارتی و اصول بنیادین حقوق بین‌الملل، مانند منع اضرار به غیر و همبستگی، مکلف به اتخاذ اقداماتی پیشگیرانه، حمایتی و درمانی هستند. همه‌گیری کرونا نشان داد که اجرای این تعهدات تنها از مسیر همکاری واقعی میان کشورها، شفافیت اطلاعات، پشتیبانی متقابل و اقدامات همبسته امکان‌پذیر است و بی‌توجهی به آن می‌تواند سلامت جهانی را به مخاطره اندازد.

۵-۲-۳. حمایت برابر و مسؤولانه از مبتلایان به کووید ۱۹

حمایت برابر از افراد در دوران شیوع کووید-۱۹ زمانی معنا پیدا می‌کند که جمع‌آوری و پردازش اطلاعات مرتبط با این بیماری تحت شرایط حمایتی خاص و بر اساس استانداردهای حقوق بشری انجام شود. براساس اصول مطرح‌شده در اسناد بین‌المللی، هر نوع محدودیت بر حقوق و آزادی‌ها باید مستند به قانون و با هدف تأمین منافع جمعی، از جمله حفظ سلامت عمومی باشد. این الزام در بحران‌هایی مانند کووید-۱۹ اهمیت دوچندان یافت، زیرا کادر درمان و متخصصان سلامت در شرایط اضطراری قرار گرفتند که بسیاری از محدودیت‌های قانونی و اخلاقی تنها با ارجاع به ضرورت‌های بالینی قابل توجیه بود. افزون بر این، حقوق اشخاصی که در

۵-۲-۴. ترغیب افراد و گروه‌ها به مشارکت در رفع بحران‌ها

نظام جهانی حقوق بشر و همکاری بین‌المللی در مواجهه با پاندمی کووید-۱۹، اهمیت اصول همبستگی و همکاری را بیش از پیش نشان داد. رویکرد جهانگرا بر تقویت رژیم‌های بین‌المللی سلامت تأکید دارد و بر اساس آن، نهادهای بین‌المللی و همکاری‌های جهانی ابزارهایی حیاتی برای پیشگیری و کنترل بیماری‌های همه‌گیر مانند کووید-۱۹ فراهم می‌کنند. (آقامحمدی، ۱۳۹۹، ۱۶۹)

چارچوب حقوق بین‌الملل مبتنی بر همکاری دولت‌ها شکل گرفته است و اصل ۵۵ منشور سازمان ملل متحد حل مسائل بین‌المللی در حوزه‌های بهداشتی، اجتماعی، اقتصادی و حقوق بشری را از طریق همکاری اعضا پیش‌بینی می‌کند. این اصل در بحران کووید-۱۹ کاربرد عملی یافت؛ مجمع عمومی سازمان ملل با تصویب مصوبات متعدد بر ضرورت همکاری و چندجانبه‌گرایی میان کشورها تأکید کرد. این رویکرد نه تنها تضمین‌کننده هماهنگی بین دولت‌هاست، بلکه زمینه مشارکت فعال جامعه جهانی در تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات مرتبط با سلامت عمومی را فراهم می‌آورد.

اصل مشارکت، به‌عنوان مشارکت فعال گروهی افراد در فرآیندهای جمعی، از جمله اصول بنیادین در مقابله با پاندمی‌ها محسوب می‌شود. مشارکت می‌تواند شامل حضور در مراحل مقدماتی تصمیم‌گیری، تأثیرگذاری بر سیاستگذاران و حضور مستقیم در اجرای تصمیمات باشد. مطابق تعاریف بنیاد توسعه آفریقا، مشارکت فرآیندی است که در

تضمین دسترسی بشردوستانه برای ارسال واکسن شد. حمایت گسترده ۱۱۲ کشور از این قطعنامه و اجماع ۱۵ عضو شورای امنیت، نشان داد که جامعه جهانی صدور اسناد هماهنگ و جامع را لازمه مبارزه با بحران‌های سلامت عمومی می‌داند.

مقایسه این سند با قطعنامه‌های پیشین نشان می‌دهد که اهمیت آن پس از قطعنامه ۲۱۷۷ درباره بیماری ابولا - که با حمایت ۱۳۴ کشور تصویب شد - در جایگاه دوم قرار گرفته است. همزمان، گروه G20 نیز بر ضرورت همکاری قوی، هماهنگ و سریع تأکید کرده و مقابله با پیامدهای بهداشتی، اقتصادی و اجتماعی کرونا را یکی از محورهای اصلی تعهد خود دانسته است. چنین مواضعی نشان می‌دهد که اصول حقوق همبستگی، به‌ویژه همکاری بین‌المللی، تقسیم عادلانه مسئولیت‌ها و حمایت برابر از افراد، به ستون فقرات واکنش جمعی دولت‌ها در دوران همه‌گیری تبدیل شد و بر ماهیت الزام‌آور تعهدات دولت‌ها در حوزه حق بر سلامت تأثیری مستقیم گذاشت. در مجموع، همه‌گیری کووید-۱۹ نمونه‌ای روشن از ضرورت اجرای اصول حقوق همبستگی است؛ اصولی که دولت‌ها را به تبادل اطلاعات، هماهنگی در اقدامات پیشگیرانه، رعایت عدالت در حمایت از افراد و همکاری در عرصه بین‌المللی ملزم می‌کند. قطعنامه‌های متعدد مجمع عمومی و شورای امنیت و همچنین اقدامات گروه G20 نشان می‌دهد که بدون همبستگی جهانی، نه امکان مهار بحران وجود دارد و نه می‌توان از حق بر سلامت به‌عنوان یک حق بشری بنیادین به‌طور مؤثر حمایت کرد.

حفاظت از حقوق بشری افراد را ممکن می‌سازد و پایه‌ای برای سیاست‌های چندجانبه مؤثر در بحران‌های جهانی ایجاد می‌کند.

۵-۲-۵. همکاری عادلانه و پاسخ اضطراری جهانی به کووید-۱۹

حق بر سلامت در وضعیت اضطراری جهانی نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. اضطرار وضعیتی است که فرد یا دولت برای اجتناب از خطری تهدیدکننده جان انسان‌ها مجبور به اقدام می‌شود و اقدامات دولت در این شرایط باید متناسب، لازم و با رعایت سایر تعهدات بین‌المللی باشد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۱، ۸۹؛ کاتوزیان، ۱۳۸۷، ۳۲۶-۳۲۷؛ بهمنی و شهبازیان، ۱۳۹۹، ۲۵۱) در بحران کووید-۱۹، اعمال محدودیت‌ها و اقدامات اضطراری باید با حفظ حقوق بنیادین انسان‌ها و با هدف سلامت عمومی انجام گیرد. همچنین، همکاری عادلانه جهانی مستلزم رعایت اصول عدم تبعیض و استفاده از تمام ظرفیت‌ها برای حفظ کرامت انسانی است. این همکاری شامل کمک‌های پزشکی و مالی، دسترسی برابر به دارو و امکانات درمانی، آموزش‌های بهداشتی و حمایت ویژه از گروه‌های آسیب‌پذیر می‌شود. (شیخ دزفولی و همکاران، ۱۴۰۲، ۳۱۱) قطعنامه‌های مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل، از جمله قطعنامه ۲۵۳۲ و ۲۵۶۵، نقش همبستگی و همکاری بین‌المللی را در مقابله با پاندمی برجسته کرده‌اند و ضرورت واکنش جهانی هماهنگ را تأکید کرده‌اند. (شورای امنیت سازمان ملل متحد، ۲۰۲۰، قطعنامه ۲۵۳۲ و شورای امنیت سازمان ملل متحد، ۲۰۲۱، قطعنامه ۲۵۶۵) در مقابله با پاندمی کووید-۱۹، تکالیف و تعهدات دولت‌ها و

آن تمام اعضای جامعه یا سازمان بر تصمیمات مربوط به فعالیت‌های توسعه‌ای اثرگذارند. در اسناد حقوق بین‌الملل محیط‌زیست نیز این اصل بازتاب یافته است؛ ماده ۴ و بند ۳ ماده ۶ کنوانسیون سازمان ملل متحد در زمینه تغییرات اقلیمی، مقدمه کنوانسیون تنوع زیستی و بند ۲ ماده ۱۸، و همچنین ماده ۵ و ۷ کنوانسیون ۱۹۶۹ در مورد حقوق مردم بومی و قبیله‌ای، بر مشارکت فعال اعضا تأکید دارند. (میرفخرایی، ۱۴۰۰، ۱۴۰) این اصول به‌طور مستقیم با واکنش دولت‌ها به بحران کووید-۱۹ پیوند خورده است. ایجاد همکاری‌های چندجانبه، تبادل اطلاعات شفاف، هماهنگی در تأمین واکسن و تجهیزات پزشکی و مشارکت نهادهای غیردولتی در برنامه‌های بهداشتی و درمانی، مصادیق عملی همبستگی جهانی هستند. همبستگی و مشارکت نه تنها موجب ارتقای ظرفیت‌های ملی در مقابله با بحران می‌شوند، بلکه باعث می‌شوند اقدامات هر کشور با تلاش جهانی هماهنگ شده و کارآمدی پاسخ‌های جمعی افزایش یابد. این روند همچنین بازتابی از الزامات حقوق بشر در زمینه حق بر سلامت است، زیرا بدون همکاری و هماهنگی بین کشورها، تحقق عدالت در دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی در سطح جهانی ممکن نیست. (آقامحمدی، ۱۳۹۹، ۱۶۹؛ میرفخرایی، ۱۴۰۰، ۱۴۰) در نهایت، تجربه پاندمی کووید-۱۹ نشان داد که نظام جهانی حقوق بشر بدون پایبندی به اصول همبستگی و مشارکت، توانایی مقابله مؤثر با بحران‌های بهداشتی را ندارد. همبستگی و همکاری بین‌المللی نه تنها تضمین‌کننده واکنش هماهنگ کشورهاست، بلکه اجرای عدالت در دسترسی به خدمات سلامت و

می‌توانند کنشگری مؤثر برای تضمین حق بر سلامت در مقابله با شیوع کووید-۱۹ ایفا کنند. زیرا در شرایط اضطراری، همکاری یک ضرورت است (آقابابایی، ۱۴۰۰، ۱۸). این همکاری‌ها، علاوه بر بعد ملی، ابعاد بین‌المللی و همبستگی جهانی را نیز تقویت می‌کنند، چرا که تحقق حق بر سلامت به تلاش مشترک و هماهنگی همه کشورهای جهان نیاز دارد (شیخ دزفولی و همکاران، ۱۴۰۲، ۳۱۱). از سوی دیگر، مفهوم وضعیت اضطراری جهانی در حقوق بین‌الملل، مجموعه شرایطی را توصیف می‌کند که شخص یا دولت برای جلوگیری از خطر جدی به دیگران آسیب وارد می‌کند. اضطرار به معنای بیچارگی، ناچاری یا ضرورت است که فرد یا دولت را به انجام اقدامی وادار می‌کند، حتی اگر به میل باطنی مخالف باشد. (معین، ۱۳۸۶، ۱۳۱؛ جعفری لنگرودی، ۱۳۷۱، ۸۹) در موارد بحران‌های سلامت مانند پاندمی کووید-۱۹، وضعیت اضطراری به دولت اجازه می‌دهد تا اقداماتی متناسب با تهدید جانی شهروندان انجام دهد، مشروط بر اینکه:

- (۱) جان انسان‌ها در خطر باشد؛
- (۲) رابطه مستقیم بین اقدام‌کننده (دولت) و افراد در خطر وجود داشته باشد؛
- (۳) هیچ راه منطقی دیگری برای مواجهه با تهدید وجود نداشته باشد؛
- (۴) اقدام دولت ناشی از خود بحران نباشد و خطر بزرگتری ایجاد نکند. (بهمنی و شهبازیان، ۱۳۹۹، ۲۵۱)

اعمال اقدامات اضطراری باید با رعایت چارچوب قانونی و اصول حقوق بشر صورت گیرد. کنوانسیون‌های حقوق بشر، ضمن تعیین شرایط

سازمان‌های بین‌المللی از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق بشر به صورت جامع تعریف شده است. نظام حقوق بین‌الملل با بهره‌گیری از تمامی ظرفیت‌های بازیگران جهانی، دولت‌ها و نهادها را موظف می‌کند که بدون تبعیض و فراتر از محدودیت‌های نژادی، سیاسی، جغرافیایی و ملی اقدام کنند. اجرای این تعهدات، مستلزم همکاری مؤثر بین‌المللی، رعایت شفافیت و استفاده از تمام ظرفیت‌ها برای حفظ کرامت انسانی است. (شیخ دزفولی و همکاران، ۱۴۰۲، ۳۱۱) اقدامات عملی شامل موارد زیر است:

- (۱) ارائه اطلاعات واقعی و شفاف برای ارزیابی دقیق وضعیت و اتخاذ تصمیم‌های مناسب؛
- (۲) همکاری‌های بهداشتی منطقه‌ای برای ارائه خدمات درمانی و تأمین دارو و واکسن؛
- (۳) فراهم کردن کمک‌های پزشکی و بیمارستانی برای درمان بیماران و پیشگیری از بیماری؛
- (۴) حذف موانع حقوقی برای دسترسی برابر کشورها به دارو و امکانات پزشکی
- (۵) درمان مؤثر و برابر بیماران بدون هرگونه تبعیض؛
- (۶) اطلاع‌رسانی صحیح و آموزش‌های بهداشتی به عموم مردم؛
- (۷) حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر مانند کودکان، زنان، معلولان، زندانیان و اقلیت‌ها؛
- (۸) تضمین حقوق بنیادین انسان‌ها در شرایط بحران؛
- (۹) ارائه کمک‌های مالی، پزشکی، دارویی، فنی و آموزشی به کشورهای کمتر توسعه‌یافته.

سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای با همکاری دولت‌ها، تبادل اطلاعات و آگاهی‌دهی عمومی

در این زمینه نیز سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی نقش حیاتی در تحقق همبستگی جهانی سلامت در دوران پاندمی کووید-۱۹ ایفا کردند. این سازمان‌ها با حمایت از دسترسی عادلانه به واکسن‌ها، انتشار اطلاعات دقیق بهداشتی و بسیج منابع برای جوامع محروم، به تحقق حق بشر بر سلامت فراتر از مرزهای ملی کمک کردند. (نُه، ۲۰۲۴، ۶۶۱-۶۷۵) اقدامات آنها نمونه‌ای از چگونگی عملیاتی کردن اصل عدالت سلامت جهانی توسط بازیگران غیردولتی است، به گونه‌ای که نابرابری‌های ناشی از بحران را کاهش داده و پاسخ‌های بین‌المللی هماهنگ به تهدیدهای مشترک را ارتقا می‌دهد.

در جریان شیوع کووید-۱۹، سازمان‌های غیردولتی با تکیه بر اصول همبستگی و همکاری بین‌المللی، به‌رغم نبود ضمانت‌های اجرایی الزام‌آور، توانستند نقش‌های کلیدی در کاهش اثرات اپیدمی و تقویت سازوکارهای مقابله با آن ایفا کنند. این سازمان‌ها ضمن ارائه خدمات بهداشتی، آموزشی و حمایتی، مشارکت در توزیع دارو و تجهیزات پزشکی و اطلاع‌رسانی دقیق به جامعه، نقشی مکمل با دولت‌ها و دیگر نهادهای بین‌المللی داشتند. ماده ۹ پیش‌نویس حمایت از اشخاص در زمان بلایا نیز تأکید دارد که وظایف اصلی بر دوش دولت‌هاست، اما به علت گسترش فعالیت بخش خصوصی و سازمان‌های غیردولتی، نقش آن‌ها در کاهش مخاطرات و ارائه خدمات اجتماعی کم‌اهمیت‌تر از دولت‌ها نیست. (دماری، ۱۳۹۳، ۵۴۳) همکاری میان دولت‌ها و این سازمان‌ها در ارزیابی خطرات، پیشگیری از بلایا و انتشار اطلاعات ضروری است. بدون مشارکت فعال بخش خصوصی و سازمان‌های

تعلیق حقوق، حقوق غیرقابل تعلیق در زمان وضعیت فوق‌العاده را مشخص کرده‌اند. دولت‌ها در چنین شرایطی باید پنج عنصر اساسی ماده ۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی را رعایت کنند: اعلام رسمی وضعیت اضطراری، اتخاذ اقدامات لازم و متناسب، و همخوانی این اقدامات با سایر تعهدات بین‌المللی. در زمینه پاندمی کووید-۱۹، رعایت اصول همکاری و همبستگی بین‌المللی، دسترسی برابر به خدمات درمانی و واکسن، و اقدامات اضطراری متناسب، نه تنها تعهد حقوقی دولت‌ها را تقویت می‌کند بلکه سلامت جهانی را تضمین و اثرات تهدیدات فرامرزی را کاهش می‌دهد. این اصول نشان می‌دهند که مقابله مؤثر با بحران‌های سلامت جهانی بدون همبستگی و همکاری بین کشورها ممکن نیست.

۵-۲-۶. مشارکت سازمان‌های غیردولتی در تقویت همکاری و همبستگی جهانی

سازمان‌های غیردولتی، موسوم به سازمان‌های مردم‌نهاد یا سمن‌ها، تشکل‌های خصوصی و غیرانتفاعی هستند که با هدف کاهش مشکلات اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی اقشار آسیب‌پذیر و ارائه خدمات اساسی اجتماعی تشکیل می‌شوند. (هیوود، ۱۳۹۳، ۱۷۸) این سازمان‌ها معمولاً وابسته به هیچ دولت خاصی نیستند و در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی فعالیت دارند. ماهیت غیرانتفاعی و انعطاف‌پذیر این نهادها، امکان مشارکت گسترده آن‌ها در حل مسائل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و بهداشتی را فراهم می‌کند و موجب افزایش تاب‌آوری جامعه در برابر بحران‌هایی مانند پاندمی کووید-۱۹ می‌شود. (یوسفی و سلیمانی، ۱۴۰۲، ۳۴۸)

۵-۲-۷. موانع حقوق همبستگی در مقابله با کووید-۱۹

اما حقوق همبستگی در زمینه مقابله با کووید-۱۹، همواره از سوی دولت‌ها رعایت نمی‌شود. به طوری که رقابت برای کسب سود، نادیده گرفتن عوارض ناشی از مصرف واکسن کرونا به عنوان تجارت اصلی در این زمینه، پایبندی به اصول همبستگی از سوی دولت‌ها را نادیده گرفت. از جمله اینکه انگلیس به تلاش برای تأمین منافع خود، ارسال واکسن به کشورهای آفریقایی را به شدت دنبال نمود. (هوتز، ۲۰۲۱، ۴۵) آلمان نیز که از تجربه روسیه عبرت گرفته بود و گزارشاتی درباره عوارض واکسن در نشریات علمی مشاهده نمود، تولید داخلی را کاهش داد و ترجیح داد تا برای کسب منافع بیشتر و سلب مسئولیت از خود، تولید آن را در سایر کشورها دنبال کند و به صورت غیرمستقیم منافع آن را به دست آورد. (براداران سید و فلاح مهرآبادی، ۱۴۰۱، ۱۰) در این میان شرکت‌های تولید کننده آکسفورد/آسترزینکا (تولید انگلیس) نیز با هدف کسب سود، در مجموع در ۱۸۵ کشور توزیع شده بود. (هولدر، ۲۰۲۴، ۵) آلمان نیز با توزیع گسترده از سوی شرکت بایون تک و در نهایت همکاری با شرکت فایزر امریکایی، به این عرصه رقابت وارد شد که محصول مشترک این دو شرکت در ۱۶۴ کشور توزیع شده بود. (هولدر، ۲۰۲۴، ۷) بدین ترتیب باید گفت که حقوق همبستگی در زمینه مقابله با کووید-۱۹ از سوی قدرت‌های علمی و پزشکی در جهان با تهدیدات جدی روبرو بوده است که به نوعی نمایانگر رویکردی انحصاری و مافیایی نسبت به تولید و توزیع واکسن از یکسو و عدم پذیرش

غیردولتی، تحقق اهداف گسترده حفظ سلامت عمومی و پاسخ به بحران‌های همه‌گیر عملاً امکان‌پذیر نخواهد بود.

در پاندمی کووید-۱۹، سازمان‌های مردم‌نهاد با ایفای نقش‌های متنوع، از جمله صدای مطالبه‌کننده رعایت حقوق انسانی افرادی که در قرنطینه، بازداشت یا اماکن جمعی مجبور به حضور هستند، مشارکت محلی و همگام با دولت‌ها، توانستند تأثیر قابل‌توجهی در کاهش اثرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بحران داشته باشند. در کشورهایی مانند ایران که به دلیل ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ضعف مدیریت، توان دولت به تنهایی برای مقابله با پیامدهای کووید-۱۹ محدود است، این سازمان‌ها نقشی کلیدی در تقویت جامعه مدنی و مدیریت بحران ایفا کرده‌اند. فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی شامل آموزش عمومی، فراهم کردن حمایت‌های پزشکی و معنوی، کمک به گروه‌های آسیب‌پذیر مانند کودکان، زنان و افراد دارای معلولیت و ایجاد سازوکارهای محلی برای توزیع منابع حیاتی است که همه این اقدامات، بازتاب مستقیم اصول حقوق همبستگی و همکاری بین‌المللی در مواجهه با پاندمی هستند. (یوسفی و سلیمانی، ۱۴۰۲، ۳۴۸) به این ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که سازمان‌های غیردولتی به عنوان بخش مهم جامعه مدنی، نه تنها مکمل عملکرد دولت‌ها در بحران‌های بهداشتی هستند، بلکه نقش آن‌ها در تحقق حقوق بشر و بهبود اثربخشی همکاری بین‌المللی در مقابله با پاندمی‌هایی مانند کووید-۱۹ ضروری و غیرقابل‌جایگزین است.

مراقبت و درمان بیماران، حمایت مالی و روانی از گروه‌های آسیب‌پذیر، و توزیع عادلانه واکسن و داروها است. مدیریت موفق پاندمی نشان داد کشورهایی که زیرساخت‌های نظارتی، آموزشی و درمانی قوی داشتند و همکاری بین‌المللی را در اولویت قرار دادند، توانستند پیامدهای انسانی و اقتصادی بحران را کاهش دهند و میزان انتشار بیماری را محدود کنند.

سازمان‌های غیردولتی نیز به‌عنوان بخش مهم جامعه مدنی، نقش حیاتی در تحقق همبستگی جهانی و ارتقای اثرگذاری پاسخ‌ها ایفا کردند. این نهادها با ارائه خدمات درمانی و آموزشی، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر، انتشار اطلاعات بهداشتی و بسیج منابع، ضمن تکمیل عملکرد دولت‌ها، موجب افزایش تاب‌آوری جامعه در برابر بحران شدند. مشارکت فعال مردم و گروه‌های محلی نیز یکی از مولفه‌های کلیدی موفقیت در مدیریت بحران بود. آموزش‌های بهداشتی، اطلاع‌رسانی دقیق و ایجاد سازوکارهای محلی برای ارائه خدمات و توزیع منابع، امکان پاسخ سریع و مؤثر به بحران را فراهم کرد و عدالت در دسترسی به خدمات سلامت را ارتقا داد. ترکیب اقدامات دولت‌ها، نهادهای بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی نمونه‌ای از مدل موفق پاسخ به بحران‌های سلامت جهانی است که می‌تواند برای مقابله با بحران‌های آینده الگوی علمی و عملی ارائه دهد. در نهایت، پاندمی کووید-۱۹ نشان داد که مقابله مؤثر با بحران‌های سلامت جهانی مستلزم سه رکن اساسی است: آمادگی و پاسخ اضطراری دولت‌ها با رعایت حقوق بشر و اقدامات متناسب، همکاری و همبستگی بین‌المللی

مسئولیت ناشی از عوارض آن به همراه بوده است. رویکردی که هم از حیث کسب سود و ترجیح منافع اقتصادی بر سلامت بیماران و هم از جهت سلب مسئولیت ناشی از واکسن کووید نمود پیدا کرده است.

۶. نتیجه

تجربه پاندمی کووید-۱۹ اهمیت اصول حقوق همبستگی را در تعهد و همکاری دولت‌ها برای مقابله با تهدیدهای سلامت جهانی به‌وضوح نشان داد. حقوق همبستگی، با تأکید بر مسئولیت مشترک دولت‌ها و ضرورت همکاری فرامرزی، چارچوبی برای اقدامات هماهنگ، عادلانه و انسانی در بحران‌های جهانی فراهم می‌کند. این اصول دولت‌ها را ملزم می‌سازند که بدون تبعیض و با رعایت عدالت، اطلاعات شفاف، منابع و خدمات بهداشتی و درمانی را به‌صورت هماهنگ با دیگر کشورها در اختیار جامعه بین‌المللی قرار دهند. پاندمی کرونا نمونه بارزی بود که نشان داد، در غیاب همبستگی و همکاری جهانی، محدودیت‌های ملی و اقدامات انفرادی نمی‌تواند سلامت عمومی را به‌طور مؤثر تضمین کند و اثرات فرامرزی بحران به سرعت گسترش می‌یابد. حق بر سلامت در شرایط اضطراری جهانی، همچون کووید-۱۹، صرفاً تعهد داخلی دولت‌ها نیست، بلکه بازتابی از مسئولیت جمعی و پایبندی به اصول حقوق همبستگی است. دولت‌ها در این شرایط موظفاند اقدامات پیشگیرانه، درمانی و حمایتی را با رعایت حقوق بنیادین انسان‌ها، عدالت و شفافیت اجرا کنند. این اقدامات شامل شناسایی سریع و مهار بیماری، اطلاع‌رسانی دقیق و شفاف، تأمین تجهیزات و امکانات پزشکی،

منابع

منابع فارسی

- آقابابایی حسین، «مطالعه تطبیقی حقوق وضعیت اضطراری با نگاهی به مدیریت بیماری کووید ۱۹؛ از مبانی قانونی تا تجویز مداخله کیفری»، مجله حقوقی دادگستری، دوره هشتاد و پنجم، شماره صد و شانزدهم، ۱۴۰۰.

- آقامحمدی، ابراهیم، «همه‌گیری کرونا، قدرت نرم و تحول در دستور کار سیاست جهانی، فصلنامه مطالعات قدرت نرم»، شماره بیست و دوم، ۱۳۹۹.

- اکبرپور، ساجده؛ غلامحسین، مسعود؛ اخوان‌فرد، مسعود، «حقوق همبستگی و نقش آن در شکوفایی نسل سوم حقوق بشر، مجله حقوق پزشکی»، ویژه‌نامه نوآوری حقوقی، جلد ۱۵، ۱۴۰۰.

- انصاری، باقر، «نقدهای مطرح علیه حقوق همبستگی و پاسخ به آنها»، مجله تحقیقات حقوقی، دوره پانزدهم، شماره پنجاه و هشتم، ۱۳۹۱.

- برادران سید، زهرا؛ فلاح مهرآبادی، محمدحسین، «دیپلماسی واکسن؛ ابزاری در جهت اعمال قدرت نرم»، مجله ترویج واکسن و پیشگیری از بیماری‌های در دامپزشکی، دوره اول، شماره دوم، ۱۴۰۱.

- بهمئی، محمدعلی؛ شهبازیان، علی، «حمایت از حق بر سلامت در دعاوی سرمایه‌گذاری ناشی از بیماری‌های فراگیر جهانی با تکیه بر کووید-۱۹»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه‌نامه حقوق و کرونا، دوره بیست و سوم، ۱۳۹۹.

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی، تهران، نشر گنج دانش، ۱۳۷۱.

برای تضمین دسترسی برابر به منابع و کاهش نابرابری‌ها، و مشارکت فعال سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی برای تکمیل ظرفیت‌های ملی و بین‌المللی. بدون رعایت این سه اصل، تحقق حق بر سلامت، کاهش اثرات تهدیدات فرامرزی و مدیریت جامع بحران‌های جهانی ممکن نیست. در نهایت اینکه، همبستگی جهانی، عدالت در دسترسی به خدمات درمانی، پاسخ اضطراری مؤثر و نقش فعال سازمان‌های مردم‌نهاد پایه‌های اصلی سیاست‌گذاری سلامت در بحران‌های آینده را تشکیل می‌دهند و تجربه کووید-۱۹ نمونه عملی از اجرای حقوق همبستگی در سطح جهانی ارائه می‌کند. این اصول، نه تنها تضمین‌کننده سلامت جمعی، بلکه پایه‌ای برای سیاست‌های بین‌المللی مؤثر، کاهش نابرابری‌ها و ارتقای ظرفیت‌های جمعی در مواجهه با بحران‌های بعدی هستند. هرچند در مقابله با این بحران، رقابت شرکت‌ها بر سر تولید و فروش واکسن، انحصار محصولات پزشکی و در نهایت تلاش برای سلب مسؤلیت ناشی از مصرف واکسن، تهدیدی برای حقوق همبستگی و همکاری دولت‌ها محسوب می‌شود.

۷. سهم نویسندگان

نگارش مقاله به صورت مشترک توسط نویسندگان انجام شده که در نهایت توسط نویسنده مسؤل اصلاح نهایی آن صورت گرفته است.

۸. تضاد منافع

بنابر اظهارات نویسندگان، در مقاله حاضر تضاد منافی وجود ندارد.

و آخرین تحولات»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال هفدهم، شماره چهل‌ونهم، ۱۳۹۴.

- مظاهری جبلی، شاهین؛ محبی، محسن؛ علیپور، محمدرضا، «تعهدات بین‌المللی دولت برای تأمین اقلام و تمهید روش‌های پیشگیری، کنترل و مقابله با بیماری‌های همه‌گیر نوپدید با تأکید بر عالم‌گیری ویروس کووید ۱۹»، فصلنامه پژوهش‌های نوین حقوق اداری، دوره ششم، شماره بیست‌ویکم، ۱۴۰۳.

- معین، محمد، فرهنگ معین، تهران، انتشارات زرین، ۱۳۸۶.

- میرعباسی، سید باقر؛ علامه، ام‌الفخر، «حقوق همبستگی، مکانیسم‌های متناقض بین‌المللی و مکانیسم‌های متناسب اسلامی»، فقه و مبانی حقوق اسلامی، شماره دوم، ۱۳۹۷.

- میرفخرایی، سید بهراد، «پاندمی کووید-۱۹ در پرتو حقوق همبستگی»، دو فصلنامه تمدن حقوقی، دوره چهارم، شماره هشتم، ۱۴۰۰.

- هیوود، اندرو، سیاست، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران، نشر نی، ۱۳۹۳.

- یوسفی، سهیلا؛ سلیمانی، حسن، «فعالان محدود، فعالیت‌های نامحدود؛ بررسی نقش و عملکرد سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی INGOs در مقابله با بحران جهانی ویروس کرونا»، تحقیقات حقوقی بین‌المللی، شماره شصتم، ۱۴۰۲.

منابع لاتین

- Committee on economic, Social and Culturak Rights, (2000), General comment No14, states partix obligations , para 30,31,44.

- خواجه، مهسا؛ راعی، مسعود؛ انصاری مهیاری، علیرضا، «تعهد به همکاری بین‌المللی در زمان وقوع بلایا»، پژوهش‌های حقوقی، دوره بیست‌ودوم، شماره پنجاه‌وپنجم، ۱۴۰۲.

- دماری، بهزاد؛ حیدرنیا، محمدعلی؛ رهبری بناب، مریم، «نقش و عملکرد سازمان‌های مردم‌نهاد در حفظ و ارتقای سلامت جامعه»، فصلنامه پایش، دوره سیزدهم، شماره پنجم، ۱۳۹۳.

- رزاقی عبدالله؛ شایگان، فریده، «مفهوم همبستگی بین‌المللی و تأثیر آن بر ساختار حقوق بین‌الملل نوین»، مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، دوره پنجاهم، شماره چهارم، ۱۳۹۹.

- رستمی، سارا؛ جعفری، افشین؛ رستمی، سودابه، «تحولات حق بر سلامت در ایران و بین‌الملل با تأکید بر حقوق شهروندی و کووید-۱۹»، مجله حقوق پزشکی، دوره پانزدهم، شماره پنجاه‌وششم، ۱۴۰۰.

- شیخ دزفولی، روح‌الله؛ انصاریان، مجتبی؛ کوشا، سهیلا، «تعهدات حقوق بشری دولت‌ها در دوران کرونا با تأکید بر حق اطلاع‌رسانی»، فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری، دوره پنجم، شماره چهاردهم، ۱۴۰۲.

- ضیایی بیگدلی، محمدرضا، حقوق بین‌الملل عمومی، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۵.

- کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد مسئولیت مدنی، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.

- میرمحمدی، مصطفی؛ صادقی، جلال، «حقوق همبستگی و همبستگی بین‌المللی: چالش‌های فرارو

- Holder J (2022) . Tracking Coronavirus Vaccinations Around the World 2022 [Available from: Tracking Coronavirus Vaccinations Around the World .
- Hotez PJ. Preventing the next pandemic: Vaccine diplomacy in a time of anti-science: Johns Hopkins University Press; 2021.
- Mashooda, baderin (2014). Robert maccorguodale, op-cit.
- Noh, J.-E. The Fight for Global Health Justice: The Advocacy of International Humanitarian and Development NGOs During the COVID 19 Pandemic. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 35, 2024.
- United Nations Security Council (2020, July 1), Res 2532.
- United Nations Security Council (2021, February 26), Res. 2565.